

УДК 1:37(4+477)

ГУМАНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Людмила Рижак

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна, l_ryzhak@franko.lviv.ua

Розглянуто тенденції гуманізації вищої освіти України в умовах євроінтеграції на засадах Болонської угоди. З'ясовано, що процес "університетизації" та комерціалізації вищої освіти в рамках інформаційного суспільства розширює доступ до якісної освіти. Доведено, що гуманістичними вимірами освіти є її демократичність, відкритість і варіативність, у межах яких відбувається становлення компетентно творчої особистості.

Ключові слова: гуманізація освіти, свобода, відкритість, доступність, якість.

Загальновідомо, що Україна підписала Болонську декларацію (2005), визнавши тим самим необхідність здійснення на практиці спільних вимог, критеріїв і стандартів у системі вищої освіти. Болонський процес передбачає, з одного боку, формування співдружності провідних європейських університетів відповідно до принципів, викладених у Великій хартії університетів, а з іншого, – об'єднання національних систем освіти і науки в єдиний європейський простір.

Співпраця університетів спрямована на консолідацію зусиль науковців та освітян для істотного підвищення конкурентноспроможності європейської науки й вищої освіти, а відтак їхньої ролі в розвитку та зміцненні стабільних, успішних і демократичних суспільств. У Болонській декларації зазначено, що "Європа знань" сьогодні є загально визнаним пріоритетним чинником соціального та людського розвитку. Вона – запорука зміцнення й інтелектуального збагачення європейців, оскільки саме така Європа може надати їм необхідні знання, щоб адекватно реагувати на виклики нового тисячоліття, усвідомлюючи спільні цінності й належність до єдиного соціально-культурного кола [6].

Євроінтеграційні процеси актуалізують потребу в теоретичному осмисленні можливостей і перспектив входження вищої освіти України в європростір. Він, з одного боку, вимагає цивілізаційної модернізації освіти, відповідно до вимог інформаційного суспільства, а з іншого, – розбудови національної системи освіти на гуманістичних принципах західної цивілізації, зберігаючи національні духовні традиції.

Реформування освіти в умовах Болонського процесу плідно досліджують українські філософи: В. Андрущенко, В. Кремень, М. Култаєва, М. Михальченко, В. Огнев'юк, В. Шевченко, В. Ярошевець та ін. Їхні теоретичні напрацювання презентують нову парадигму освіти, яка "розвивається як відповідь на виклики цивілізації і одночасно як відповідь на потреби людини знайти своє місце і можливості самореалізації у новому глобальному просторі" [1, с. 6].

Незважаючи на широкий спектр досліджень у царині філософії освіти, зростає потреба в осмисленні гуманістичних цінностей освіти та їхнього практичного втілення. **Мета статті** – проаналізувати трансформаційні тенденції в освіті та їхній гуманістичний вимір як прагматику соціально-освітніх вартостей.

В умовах інформаційного суспільства лише пріоритетний розвиток освіти може гарантувати конкурентноспроможність країни у світовому співтоваристві. Власне, Болонська угода стала відповіддю європейських країн на виклики глобалізації у сфері вищої освіти. За її лаштунками проглядається прагнення Європи повернути

собі лідерство в цивілізаційних процесах. Адже Болонська декларація репрезентує постмодерний проект вищої освіти, її цивілізаційну модернізацію та гуманістичні вектори трансформації європейських університетів. Одним із таких векторів є забезпечення **якісної освіти** в умовах європейської співпраці.

Першочергове завдання нової моделі освіти, на думку американського філософа Е. Тофлера, – розвинути здібності індивіда швидко й економно адаптуватися до умов, що безперервно змінюються. Високотехнологічному суспільству, яким є інформаційне, не потрібні мільйони малограмотних людей, які погоджуються трудитися над виконанням нескінченно монотонної роботи, йому не потрібні люди, які покірно виконують накази керівництва. Навпаки, йому потрібні ті, хто здатні критично міркувати, хто може зорієнтуватися в нових умовах, хто швидко визначає нові зв'язки в стрімко змінному довкіллі [7, с. 437].

Людям, які будуть жити в інформаційному суспільстві, наголошує Е. Тофлер, потрібні будуть нові вміння й навички. По-перше, – **вміння вчитися**. Річ у тім, що подальше прискорення розвитку перетворює знання на продукт, який дуже швидко втрачає свою істинність і значущість. Оскільки людина у високорозвиненому суспільстві є мобільною, тобто постійно змінює роботу, місце проживання, соціальні зв'язки тощо, вона витрачає значні кошти на професійну освіту. Тож, цілком закономірно, що людині інформаційного суспільства, яке є супердинамічним, потрібна не сума знань, а вміння оперувати знаннями, поповнювати свої знання та оновлювати їх. По-друге, – **вміння спілкуватися**. Темп життя буде зростати, а тому цілком передбачуваним є те, що зростатимуть труднощі стосовно встановлення і підтримки корисних контактів між людьми. По-третє, – **вміння вибирати**. Перехід до інформаційного суспільства збільшить можливість вибору і складність завдань, тому освіта повинна розв'язувати проблеми надмірно великого вибору. Адаптація передбачає, що людина повинна зробити правильний вибір. Серед чисельних альтернатив індивід вибирає ту єдину, яка збігається з його системою цінностей [7, с. 450–452].

Визначені Е. Тофлером в останній чверті ХХ ст. освітні пріоритети зумовили престижність американської освіти, яка, за оцінками експертів, випереджає європейську більш як на двадцять років. Забезпечуючи конкурентноспроможність фахівців, вона успішно інтегрує індивіда в соціум, забезпечуючи йому комфортне життя та добробут. Тому цілком закономірно, що, сформульовані Е. Тофлером, завдання освіти в інформаційному суспільстві набули значущості в стратегії людства в ХХІ ст. Її викладено в доповіді ЮНЕСКО (1996) "Освіта для ХХІ сторіччя". Мета цієї стратегії – через якісну освіту дати людству перспективу втілення ідеалів рівності, свободи і соціальної справедливості.

Реалізація гуманістичної стратегії вищої освіти ставить низку не лише теоретичних, а й практичних запитань. Оскільки реформування освіти здійснюється до вимог євростандартів, то важливо з'ясувати, як практично втілюється в університетській освіті принцип Болонської декларації – свобода освіти й особи.

Особливістю трансформаційних тенденцій в Україні є триваючий процес "університетизації" вищої освіти, який експерти, науковці та держслужбовці оцінюють неоднозначно. На сьогодні в освітньому просторі України функціонує приблизно сотня університетів. За останнє десятиріччя поряд з існуючими класичними університетами, що мають історичну тяглість традицій у розвитку науки та збереження національно-культурних вартостей, на базі державних інститутів постала шереха педагогічних, медичних і технічних університетів. На противагу класичним університетам, які гуманітаризують освіту, новостворені університети, зазвичай, – інструменталізують її. Таку ж місію реалізує більшість приватних вузів, які є відповіддю на виклики ринкових перетворень: задовольнити зростаючі потреби громадян в освітніх послугах.

Незважаючи на процес університетизації освіти в Україні, існує невідповідність між запитами інформаційного суспільства та наявною системою вищої освіти. Інформаційне суспільство зацікавлене в безперервній та якісній освіті. Попри це, вона має бути **інноваційною**: генерувати наукові знання та технології, які відіграватимуть провідну роль у XXI ст., забезпечуючи суспільний поступ. Лише інноваційна освіта може забезпечити конкурентноспроможність фахівців на ринку праці.

Натомість більшість вузів реалізують взірець **адаптаційної** освіти, яка сформувалася в індустріальному суспільстві як соціальний інститут, що акумулює наукові знання та досвід, засвоєнням якого слугує соціалізація індивіда. Тож, освіта продовжує підготовку людей, які стануть споживачами технологій, а не тих, хто долучиться до їхнього винайдення та створення. Тому десятирічний процес “університетизації” вищої освіти в Україні, як зазначають експерти, продемонстрував більше недоліків, ніж позитивних здобутків. Ріст чисельності студентів на 10 тис. населення чи не єдине загальноновизнане досягнення. Незважаючи на це, згідно з Болонською угодою, реформована національна освіта до 2010 року має відповідати стандартам європейської якості. Лише за такої умови можливе входження національної системи освіти в європростір.

Важливим чинником, що забезпечує якість університетської освіти, є високий кваліфікаційний рівень викладачів, які, навчаючи студентів, одночасно беруть участь у науково-дослідницьких програмах і безпосередньо причетні до наукових новацій. Успішне поєднання наукової і педагогічної діяльності – найістотніша вимога Болонської угоди.

Річ у тім, що в умовах інформатизації та інтернетизації освіти навчання перетворюється на персональну науково-пошукову творчість і викладачів, і студентів. Адже сучасні техногенні суспільства, які постали на ґрунті науково-технологічного знання, – надзвичайно динамічні. Вони не можуть задовольнитися передачею готових до використання знань, оскільки знання дуже швидко оновлюються. Сьогодні значно більше важать інтелектуальна гнучкість та винахідливість, а не усталені знання.

Зрозуміло, що лише ті університети можуть запропонувати інноваційну освіту, які мають наукові школи. Вони формуються не за рік чи два. Це тривалий процес конститування парадигми, переконань і ціннісних орієнтацій, на засадах яких дослідницька спільнота перетворюється на наукову школу.

Зокрема, престижність американської освіти зумовлена саме тим, що в ній культивують **концепцію освіти як дослідження**; наголошують як на процесі, так і на його результаті – на мисленні у такій же мірі, як і на знанні, та на дослідженні у такій же мірі, як і на істині [4, с. 33]. Лише у такий спосіб формується інтелектуальна самостійність та відповідальність за навчання та використання власного наукового потенціалу. Йдеться не лише про засвоєння знань, а й про критичне ставлення до власної освіченості та її соціальної значущості. На думку американського професора М. Ліпмана, критичне мислення є продовженням того напрямку традиційної освіти, що зосереджує увагу на культивуванні мудрості та її застосуванні у практиці, житті [4, с. 34].

В інформаційному суспільстві не бракує інформації, а бракує мудрості, як її використати. Суспільство зацікавлене в тому, щоб кожен громадянин був інтелектуально самостійним, тобто не довіряв іншим думати за нього та робити вибір. Як справедливо наголошує М. Ліпман, ми повинні вчитися міркувати самостійно. Ніхто нас не навчить цього, хіба що *помістить у дослідницьку спільноту, де досягти таку мету відносно легко* (курсив – Л.Р.). “Суть полягає в тому, продовжує М. Ліпман, що студентів слід заохочувати ставати раціональними задля їх власної

користі (це є крок до їх незалежності), а зовсім не задля *нашої* користі – користі суспільства” [4, с. 37].

Стосовно українських реалій, то науково-дослідницька діяльність, як запорука якості освіти, стає дедалі проблематичнішою в університетах. На перший погляд, Україна робить реальні кроки в інтеграції освіти і науки. Цьому мало би сприяти і Міністерство освіти і науки України. Однак пріоритетність у розвитку наукових напрямів поки що належить Академії наук та її інституціям. Відтепер Академія наук є ще й експертом у доцільності та ефективності університетських наукових напрямків. Не заперечуючи вагомому внеску Академії наук у розвиток фундаментальних і прикладних досліджень, однак, вважаємо, що вона лише опосередковано пов'язана з освітою. Очевидно, назріла потреба в об'єднанні наукового потенціалу університетів і Академії та перетворення університетів у потужні наукові центри за взірцем західноєвропейських.

У контексті європейської співпраці потрібно переглянути структуру педагогічного навантаження. Чи може викладач плідно займатися наукою, коли його педагогічне навантаження складає 800–1000 годин на рік? Окрім того, долучення до Болонської угоди зумовило приховане зростання педагогічного навантаження. Це пов'язано з підготовкою тестових завдань, проведенням тестування та його перевіркою. На ці та інші види педагогічної роботи витрачається час, який не враховується.

Не менш актуальним питанням для збереження наукового потенціалу вищої школи є оплата праці. Зазвичай, молоді та перспективні науковці виїжджають за кордон або залишають викладацьку роботу і переходять у бізнесові структури, де оплата праці на порядок вища. Вихованці українських університетів працюють у найпрестижніших наукових центрах США, Канади, Швеції, Німеччини тощо. По суті, національне поле науки й освіти втрачає генераторів нових ідей.

Очевидно, що якість освіти визначається за багатьма критеріями і не зводиться лише до фахової кваліфікації викладачів. Зокрема, до таких критеріїв зараховують **компетентність**, яку розвиває університетська освіта. Компетентність характеризує здатність людини до самоствердження та самореалізації у різних сферах: від освітньо-культурної до соціальної й фахової. Компетентність визначає не лише міру прагматичності особи, а й мобілізаційну спрямованість до самовдосконалення.

Інформатизація суспільства вимагає від спеціаліста не тільки фахової, а й інформаційної компетентності. Якщо фахова компетентність є основою успішної адаптації спеціаліста до умов діяльності в обраній сфері, то інформаційна передбачає засвоєння нових комп'ютерних технологій та вміння їх застосовувати. Без комп'ютерної компетентності неможливо бути конкурентноспроможним на ринку праці.

Сьогодні конкурентноспроможність фахівця визначає екологічна компетентність, яка передбачає знання про стан довкілля та рівень антропогенного тиску на нього, що створює професійна діяльність. Вона включає не лише опанування еко-ефективними технологіями господарювання, а й узгодження професійних дій з імперативом екологічної сталості, який орієнтує на збереження, відтворення та облагородження довкілля.

В умовах ринкових відносин, на думку експертів, освіта має формувати соціальну компетентність. Вона конче необхідна, щоб не втратити оптимізму, щоб чітко й, головне, реально уявляти: як саме реалізувати свій професійний та гуманітарний потенціал на практиці. Освіта визначає розвиток особистості як члена соціуму: опанування нею технологій соціального успіху та суспільної співпраці на основі ідеї соціальної справедливості та відповідальності як особистої, так і колективної.

Соціальна компетентність є запорукою формування соціального капіталу, зокрема довіри й консенсусу як найважливіших форм існування солідарності.

За допомогою моніторингового контролю західноєвропейські країни відстежують якість освіти: не лише обсяг отриманих знань, а що важливіше – відповідні компетенції. За його результатами вони беруть участь у міжнародних порівняльних рейтингах освітніх систем, які проводить Європейський Союз.

Академік В. Андрущенко наголошує на важливості моніторингових процедур для України, незважаючи на їхню високу витратність. “Моніторинг необхідний як для отримання об’єктивного зрізу стану національної системи освіти, так і її місця у світовому рейтингу. Його дані використовуються для розробки освітньої політики держави; дають змогу здійснити оцінку стану системи освіти у порівнянні з іншими країнами; узгодити параметри освітньої політики зі світовими тенденціям” [1, с. 9]. На жаль, зазначає вчений, поки що система моніторингу в Україні відсутня, що не дає змоги справедливо оцінити рівень якості національної освіти.

Безперечно, зовнішній незалежний контроль якості освіти потрібний. Зокрема, цьому слугує запроваджена Міністерством освіти і науки України в середині 90-х років акредитація вищих навчальних закладів. З’ясувалося, що впродовж більш як десятиріччя, вона була недостатньо ефективна через відсутність механізмів закриття тих університетів та академій, які не забезпечують якість освіти. Позитивним є те, що в 2007 році, за результатами акредитації, припинено діяльність 130 вузів та філіалів через порушення ліцензійних умов надання освітніх послуг.

До внутрішніх критеріїв якості освіти належить свобода університетського життя. Вона має різні виміри від особистісних до інституційних, які взаємопов’язані, позаяк міжвузівське співробітництво відкриває можливості для взаємообміну студентами та викладачами; використання зарубіжних програм, підручників, літератури та комп’ютерно-мережевих технологій.

Принцип свободи освіти передбачає широку автономію університетів та демократизацію їхнього життя. Проте, як зазначають експерти з освітніх систем, університети зіткнулися з проблемами функціонування в умовах ринкового фундаменталізму. Річ у тім, що в останньому десятиріччі ХХ ст. сформувалася глобальна капіталістична система, яка настирливо запроваджує принципи “вільного ринку” в освіту та негативно впливає на якість освіти.

Наразі освіту на всіх рівнях і в цілому світі швидко комерціалізують. А це означає, що головною освітньою метою визнають задоволення споживачів. Аналізуючи ринкові тенденції в освіті, М. Квек пише: “Немилосердна логіка споживачтва породила ідею, яку захоплено вітали найкращі американські університети. Йдеться про ідею “блискучої освіти”, побудовану на ідеалі найефективніших, ходових знань-бестселерів, які можна здобути у найкоротші строки. Як пишуть численні коментатори цього феномена, Університет ось-ось перетвориться на зорієнтовану на споживача-клієнта корпорацію” [3, с. 282]. Розмірковуючи над майбутнім університету, дослідник ставить слушне запитання: “Чи вистойть він перед спокусою “корпоративізації” та переходу на радше бізнесові, а не освітні засади функціонування під тиском глобалізації та її соціальних практик?” [3, с. 269].

В освітньому просторі України сьогодні функціонує понад тисячу вищих навчальних закладів, з яких приблизно двохсот – приватні. Тож, в Україні відбувається непомітна, але поступова трансформація вищої освіти на засадах ринкових вартостей. Загальний напрям реформ в освіті, до якого долучилася й Україна – “це запровадження пожиттєвої освіти для кожного, якнайширший доступ до знань за помірну плату, інтенсивне навчання у закладах, що фінансово незалежні та постійно зорієнтовані на ринок” [3, с. 278]. Така тенденція розвитку очевидна повсюдно, позаяк ринок потребує конкурентноспроможних фахівців. Тому високорозвинені держави,

визнаючи принцип свободи освіти, активно підтримують студентів як споживачів освітніх послуг. Україна – не виняток. Однак держава, декларуючи право на освіту та свободу освіти, не опікується належно вищою освітою. Державне кредитування є надто мізерним, що не відповідає потребам ні ринку, ні суспільного розвитку.

На думку М. Квека, функціонування університету набуває парадоксальності. На сьогодні вища школа вважається важливішою, ніж будь-коли в історії, для економічної конкуренції між народами. Незважаючи на те, що в інформаційних суспільствах знання є вагоміші, ніж коли-небудь раніше, під натиском реформування суспільних систем добробуту національні держави щоразу менше фінансують вищу школу та наукові дослідження, ніж будь-коли у попередні десятиріччя. А в майбутньому фінансування буде ще меншим. Національна держава в новій глобальній економіці має незвично малу роль маневру, коли призначає частину свого бюджету на розвиток сектора публічного життя [10, с. 47].

З одного боку, ріст конкуренції та відносно скорочення бюджетного фінансування мотивують активність вузів розширювати доступ до освіти, використовуючи різні форми. Це спонукає університети переходити до гнучких індивідуальних програм навчання. Запровадження кредитно-модульної системи дає змогу навчатися у різних вузах і за різними програмами. Тож, перед студентом відкривається перспектива самому приймати рішення: що і в яких обсягах і задля чого вивчати. З іншого боку, університети, втративши підтримку держави, опинилися віч-на-віч з ринком. "Університет, зазначає польський експерт М. Квек, вже не є партнером держави, він радше став прохачем, отже, держава і ставиться до нього як до прохача" [3, с. 290]. Тож, якщо університет йтиме за логікою ринкових відносин, то з плином часу він перетвориться на зорієнтовану на споживача-клієнта корпорацію, переконаний М. Квек.

Процес комерціалізації освіти вважають найефективнішим шляхом її демократизації. Однак оцінка ринкових зрушень в освіті неоднозначна. Наприклад, в останньому десятиріччі ХХ ст. в американському суспільстві зростає увага до вибору освіти як розширення можливостей в умовах лібералізації ринкової економіки. Запровадження принципів "вільного ринку" до функціонування державних шкіл полягає у зміні фінансування: кошти виділятимуть не освітнім закладам, а студентам (або батькам) у формі ваучерів. Це дасть змогу студенту вибрати "найкращу" школу. Відповідно школи конкуруватимуть за ваучери, а відтак будуть вдосконалювати свої освітні програми.

Погляди філософів і соціологів на такий шлях демократизації освіти в умовах глобалізації виявилися кардинально протилежними. Зокрема, директор Інституту розвитку вищої школи Каліфорнійського університету, професор А. Остін, слушно ставить запитання: "чи зможе школа функціонувати за зразком бізнесових компаній?" Річ у тім, що конкурентна боротьба компаній за споживачів зумовлює те, що найуспішніші компанії зміцнюють свої позиції на ринку, а неуспішні – виходять із гри. Однак такий ринковий сценарій не гарантує покращання якості товару. В сфері освіти він не спрацьовує.

Справді, якщо успішна школа користується попитом на студентському ринку, то чи буде вона розростатися, щоб задовольнити збільшений попит? Звичайно, ні, тому що школа не є прибутковою організацією. До того ж успішні школи існують за принципом відбору. Отож, розміри успішних шкіл не зростатимуть, а менш успішні – не зникатимуть з освітнього простору. Адже студенти повинні десь-таки навчатися [8, с. 255].

На думку А. Остіна, ваучеризація середньої освіти не покращить її стан, натомість ризики щодо функціонування державних шкіл значно зростуть. Справді, процес відбору значно впливає на шкільну систему, позаяк концентрує найкращих

студентів у декількох успішних школах. Вони відбирають найталановитіших студентів, з найвищими балами та найбільш мотивованих. Зазвичай такі студенти походять із найбагатших та освічених сімей. Отже, відбір диференціює школи відповідно до здібностей та соціально-економічного статусу студентів, збільшуючи соціальну розшарованість як державних, так і приватних шкіл. Тому концепція вільноринкового “вибору”, зауважує А. Остін, може виявитися руйнівною для багатьох державних шкіл. Натомість приватні школи, беручи участь в інтенсивній ринковій кампанії, будуть множитись, не покращуючи якості навчання [8, с. 259].

Як зазначає А. Остін, у вищій американській освіті панує “вільніший” ринок, ніж у середніх школах, зумовлюючи ще істотніше розшарування. Тут функціонує декілька престижних університетів для еліти й величезна кількість державних і приватних закладів не найвищої якості. До речі, Гарвардський університет міг би збільшитись вдесятеро, якби слідував ринковим принципам. Проте він залишається упродовж десятиріч стабільним, із високим конкурсним відбором, гарантуючи студентам найвищу якість освіти.

Якщо А. Остін є опонентом “вільного вибору” в середній школі, то Дж. Колмен, професор Чиказького університету, є його прибічником. На думку Дж. Колмена, вибір стимулює освіту. На жаль, зазначає він, досить часто і для шкіл, і для учнів, і для їхніх батьків вільний вибір практично неможливий. Річ у тім, що успішна школа не може набирати більше учнів і не може виключати тих, які не відповідають її стандартам. А відтак учні не мають стимулу покращувати свої результати, щоб навчатися в школі [9, с. 260].

На противагу А. Остіну, Дж. Колмен вважає, що не “вільний вибір”, а, навпаки, його відсутність позначається на розшаруванні шкіл, яке залежить цілком від доходів батьків і расової належності. Вільний вибір потрібно замінити на розшарування, яке б ґрунтувалося на досягненнях і поведінці учнів у школі. Отож, “вільний вибір” змінює засади змагань між школами й учнями, зменшуючи розшарування за доходами і расовою належністю. Розшарування, що ґрунтується на досягненнях і заслугах учня є тим критерієм, за яким американські коледжі й університети здійснюють відбір учнів.

Вільноринкові принципи щоразу активніше захоплюють університети. Польський експерт з освітніх проектів М. Квек ставить надзвичайно слушне запитання: “Чи Університет справді мусить рухатися до моделі щораз ефективнішої корпорації, такої собі бюрократичної структури, що боротиметься за своє місце на ринку з іншими, подібними, ізольованими бюрократичними системами, шукаючи клієнтів для своїх освітніх послуг?” [3, с. 284].

Університет, що погодився працювати в межах, продиктованих лише логікою економічного світу з плином часу, продовжує автор, очевидно, перетвориться на справжнісіньку корпорацію (і не відчуватиме ані найменшого жалю з приводу того, що він “освітня корпорація.” Її завдання “полягатиме у вишкочі спеціалістів – швидко, дешево та ефективно – бажано, звичайно, дуже швидко, дуже дешево і дуже ефективно” [3, с. 290].

Розмірковуючи про якість університетської освіти в Україні, ректор Києво-Могилянської академії В. Брюховецький зазначає, що людину можна навчити всього, доклавши певних зусиль, але її не можна навчити двох речей: по-перше, – таланту, а по-друге, – любити свободу. На його думку, університети теж не можуть цього навчити. Однак лише “в університетах можна створити такі умови, в яких людина розкриє свій талант, зрозуміє, в чому він полягає. І можна створити такі умови, коли людина відчує смак свободи: як брунька розкривається, так і вона вибухне і раптом зрозуміє, яке це велике благо – бути вільною. Говорити і діяти так, як ти хочеш, в межах, очевидно, суспільних норм і правил, але так, як ти хочеш, а не так, як тобі

вказують. Ці дві речі може зробити тільки справжній університет” [2, с. 20]. Отже, найнагальніше завдання університету полягає у формуванні такого рівня свободи, за якого особа здійснює власний життєвий проект у формі суспільного внеску.

Свободу не можна передати студентам у формі готових знань, які треба запам'ятати. Студенти мають вчувати її упродовж свого навчання. Власне, тоді свобода вчитися й відповідати за результати свого навчання, свобода спілкуватися, приймати самостійно рішення стане істотною рисою освіченої людини. Свобода університетського життя, переконаний В. Брюховецький, через його випускників буде непомітно, але послідовно завойовувати життєвий світ суспільства.

Визначені Е. Тофлером освітні пріоритети – актуальні для XXI ст. Однак якість освіти поки що лише декларується. Наприклад, утвердженню якісної університетської освіти, згідно з Болонською угодою, має слугувати кредитно-модульна система навчання. Більшість університетів України запровадили модульно-рейтингову систему, яка, на наш погляд, примітивізує процес навчання. Річ у тім, що вона акцентує увагу на засвоєнні аудиторних знань. Їхній контроль здійснюється в тестовій формі, з наступною комп'ютерною обробкою результатів. Тоді як кредитно-модульна система зорієнтована на індивідуальну роботу, самостійне опрацювання тем модуля та відповідної літератури.

На жаль, поки що в Україні конкурентноспроможність у багатьох асоціюється з отриманням диплому престижних спеціальностей. Знання втратили свою самоцінність, а натомість зросла цінність диплому. Сьогодні ефективність освіти пов'язують не із самореалізацією фахівця, а з отриманням диплому найпрестижніших спеціальностей. Такими вважають економічні та юридичні спеціальності, оскільки саме вони репрезентують соціально-організаційно-гау. Підтвердженням тому є постійно високий конкурс на ці спеціальності, незважаючи на те, що з 2003 р. їхнє державне фінансування значно скоротили.

До того ж те, що сьогодні відбувається в освітньому просторі вищої освіти в Україні, – це гонитва за дипломами. Про яку якість можна говорити при одночасному навчанні на двох факультетах, або в двох вузах? Наразі в Україні не бракує дипломованих людей, а бракує – освічених. А відтак немає критичної маси високоосвічених людей, яка спроможна забезпечити гуманізаційний поступ суспільства, його євроінтеграцію на засадах демократичної злагоди та соціальної справедливості.

Література

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів // Філософія освіти. – К.: МАЙСТЕР-КЛАС, 2005. – № 1. – С. 5–17.
2. Брюховецький В. Києво-Могилянська академія: десять років відновлення // Вища школа, 2001. – №2–3. – С. 3–21.
3. Квек М. Національна держава, глобалізація та Університет як модерний заклад // Ідея Університету: Антологія. – Львів: Літопис, 2002. – С. 269–294.
4. Ліпман М. Критичне мислення: чим воно може бути? // Постметодика, 2005. – №2 (60). – С. 33–41.
5. Пазенок В. Гуманістичний принцип сучасної філософії освіти // Філософія освіти. – К.: МАЙСТЕР-КЛАС, 2005. – № 1. – С. 52–73.
6. Спільна заява європейських міністрів освіти // www.instevro.iatp.org.ua/Bologna_process/boldect.htm
7. Тофлер Э. Шок будущего. – М.: ООО “Издательство АСТ”, 2003. – 557 с.
8. Astin A. Educational “Choice”: Its Appeal May Be Illusory // *Sociology of Education*, 1992. – №4. – Vol.65. – P. 255–260.

9. Coleman J. Some Points on Choice in Education // Sociology of Education, 1992. – №4. – Vol.65. – P. 260–262.
10. Kwiek M. Uniwersytet a panstwo w epoce globalnej // PRINCIPIA. – Krakow, 2005–2006. – Nr. XLIII–XLIV. – S. 43–79.

HUMANIZING OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE BOLOGNA PROCESS

Liudmyla Ryzhak

*L'viv Ivan Franko National University,
Universytets'ka Str., 1, L'viv, 79000, Ukraine, l_ryzhak@franko.lviv.ua*

Tendencies of humanizing of Higher education of Ukraine in the conditions of Eurointegration in terms of the Bologna agreement are considered. It is found out that the process of "universatization and commercialization of Higher education in terms of informational society enlarges the access to a qualified education. It is proved that democratization, openness and variation in the limits of which the becoming of a competence-creative personality occurs, are humanizing measurements of education.

Key words: humanizing of education, freedom, openness, accessibility, quality.